

REFLECȚII PRIVIND DREPTUL LA VIAȚĂ PRIVATĂ ȘI DE FAMILIE

Ludmila ȚARANU, dr., lect. univ.,
Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *In our thinking about family law, we have organized the issues in the field by considering three processes: the process of establishing, of maintaining and of terminating or reorganizing domestic relationships. Family is a vital social institution. The exclusive commitment of two individuals to each other nurtures love and mutual support; it bring stability to our society. For those who choose to marry, and for their children, marriage provides an abundance of legal, financial, and social benefits. In return it imposes weighty legal, financial, and social obligations.*

Keywords: *family law, relationships, marriage, children.*

Relațiile personale și patrimoniale dintre soți, relațiile juridice dintre părinți și copii, obligația de întreținere dintre membrii familiei, formele de educație a copiilor rămași fără ocrotire părintească

etc. sunt raporturile în care se regăsește fiecare persoană fizică, chiar și fără a fi necesar un acord suplimentar, deoarece, odată ce se naște și este înregistrată de către organul de stare civilă, persoana dobândește o serie de drepturi indispensabile vieții.

Astfel, familia este elementul de bază care contribuie la consolidarea societății, raporturile personale menționate supra sunt fundamentale, din moment ce au drept scop procrearea, prelungirea neamului omenesc și educarea copiilor în conformitate cu cerințele societății și valorile umane [5, p. 13]. Nu pot fi neglijate nici raporturile patrimoniale, despre care se afirmă că acestea apar între soți în urma dobândirii de către ei a bunurilor și a susținerii materiale reciproce.

Analiza și definirea familiei ca fenomen social, în viziunea autorilor F. Ciorăscu, A. Drăghici, L. Olah, nu pot fi realizate cu succes decât prin tratarea acesteia în corelație directă cu conceptul de căsătorie, aceasta dând naștere unor raporturi de natură personală și patrimonială între soți, care nu pot fi generate de concubinaj. Rudenia este privită ca legătura de sânge dintre două persoane, iar afinitatea vine să completeze această legătură a unuia dintre soți cu rudele celuilalt soț. Un alt tip de legătură este cea stabilită între copii și părinți sub numele de filiație, care, după cum bine știm, este de două tipuri: filiația față de mamă (maternitate) și filiația față de tată (paternitate). De aici rezultă ocrotirea părintească pe care trebuie să și-o asume părinții pentru creșterea și educarea copiilor. Altă situație identificăm atunci când suntem în prezența abandonului copiilor și aici intervine adopția din necesitatea de a oferi copilului rămas fără ocrotire părintească o îngrijire și educare pe măsură. În sprijinul acestor instituții enumerate mai sus vin actele și acțiunile de stare civilă, sarcina acestor operațiuni juridice este de a fi un suport material și un înscris important ale manifestărilor de voință ale subiectelor de drept [6, p. 5].

Familia se află la baza valorilor fundamentale ale umanității, pentru că reprezintă locul în care se realizează o amplă cunoaștere între generații, dar și prima societate din viața individului, cadrul în care se regăsește rolul său juridic, social și economic [21, p. 2]. Termenul de *familie* provine din latinescul *familia(e)* care desemna totalitatea membrilor dintr-o casă sau dintr-o gintă, iar în dreptul roman, prin familie se înțelegea un grup larg de persoane libere și slave, care locuiau în același *domus* și care se aflau sub puterea aceluiași *pater familias* [13, p. 232]. Reiterând cele enunțate mai sus, remarcăm opinia că familia, ca instituție multidisciplinară, cunoaște o tratare din partea mai multor științe, cum ar fi sociologia, psihologia, științele juridice sau medicina. Respectiv, fiecare dintre aceste științe ne propune definiția proprie, iar în cele ce urmează ne vom referi la câteva dintre ele. Rămân incontestabile prevederile art. 48 alin. (1) din Constituția RM – „Familia constituie elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la ocrotire din partea societății și a statului”.

Instituirea acestui argument este fundamentată de faptul că viitorii soți au aptitudinea, în mod individual, de a lua decizia privind încheierea căsătoriei, ulterior acestui fapt intervin drepturile și obligațiile soților de a se ocupa de îngrijirea atât fizică, cât și spirituală a copiilor. Drept fundamental al acestui principiu constituie sentimentul de dragoste care stă la baza deciziei de a încheia căsătoria. Respectiv, identificăm dreptul de a alege între celibat și căsătorie. Suntem de părere că perpetuarea speciei umane este elementul primordial care trebuie luat în considerare de către fiecare individ în parte. În lucrarea dată, ne raliem la ideea că instituția căsătoriei este una fundamentală în dreptul familiei, care se cere a fi studiată din moment ce reprezintă celula de bază a societății. De asemenea, egalitatea în drepturi cunoaște un suport juridic în țara noastră, aceasta din moment ce a intrat în vigoare *Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați*, prin care se garantează exercitarea drepturilor egale de către femei și bărbați în sfera politică, economică, socială, culturală, în alte sfere ale vieții [14].

Odată cu apariția, în țara noastră, a Codului căsătoriei și familiei, în anul 1969, și ulterior a Codului familiei, în anul 2000, dreptul familiei a devenit o ramură de drept autonomă. În sprijinul acestei idei vine autorul V. Cebotari, care remarcă apariția relațiilor juridice familiale din fapte juridice deosebite, cum ar fi căsătoria, rudenia, paternitatea, adopția etc., a determinat delimitarea relațiilor de familie de relațiile de drept civil. Mai mult decât atât, metoda de reglementare a dreptului familiei capătă un caracter permisiv-imperativ, aceasta de vreme ce normele juridice ale dreptului familiei permit participanților la raporturile juridice familiale să-și aleagă comportamentul, respectând drepturile și interesele celorlalte subiecte [5, p. 17-19].

„Statul facilitează, prin măsuri economice și prin alte măsuri, formarea familiei și îndeplinirea obligațiilor ce îi revin” (art. 49 alin. (1) Constituția RM). Din această prevedere înțelegem că prote-

jarea relațiilor de familie, precum și a celor asimilate sunt privite ca un mijloc de executare a obligațiilor statului în scopul ocrotirii și întăririi familiei. Astfel, statul trebuie să asigure condiții pentru a fi realizate cele mai importante funcții în stat: *economică* (în sensul administrării în comun a gospodăriei casnice și a bunurilor soților) și *educativă* (prin educația tinerei generații și armonizarea intereselor din familie cu interesele statului, deoarece în familie este fundamentat statutul social și primul mediu de viață al copiilor rezultați din această căsnicie). Aceste norme diferă de la o țară la alta, în funcție de istoria, cultura și evoluția socială a fiecărui stat.

„Mama și copilul au dreptul la ajutor și ocrotire specială. Toți copiii, inclusiv cei născuți în afara căsătoriei, se bucură de aceeași ocrotire socială” (art. 50 alin. (1) din Constituția RM). Acest principiu cunoaște o tratare concludentă și la nivel internațional - art. 19 alin. (1) din Convenția cu privire la drepturile copilului proclamă: „Statele părți vor lua toate măsurile legislative, administrative, sociale și educative corespunzătoare în vederea protejării copilului împotriva oricăror forme de violență, vătămare sau abuz, fizic sau mental, de abandon sau neglijență, de rele tratamente sau de exploatare, inclusiv abuz sexual, în timpul cât se află în îngrijirea părinților sau a unuia dintre ei, a reprezentantului ori reprezentanților legali sau a oricărei persoane căreia i-a fost încredințat”. Scopul familiei fiind dragostea, unitatea spirituală dintre membrii ei, credem că aceasta este temelia în creșterea și educarea copiilor, înfăptuind perpetuarea speciei umane.

Familia este unitatea fundamentală a societății și mediul natural pentru creșterea și bunăstarea tuturor membrilor săi, iar, în mod deosebit, copiii trebuie să beneficieze de protecția și de asistența de care au nevoie pentru a putea să joace pe deplin rolul lor în societate. Este important a pregăti pe deplin copilul pentru o viață individuală în societate și a-l crește în spiritul păcii, demnității, libertății, egalității și solidarității [10].

După B. D. Moloman, familia reprezintă o realitate biologică, prin uniunea ce se realizează între bărbat și femeie, precum și prin procreație; este o realitate socială, pentru că reprezintă cadrul comunității de viață și de interese a celor ce o compun, uniți prin esența morală a căsătoriei și prin descendență într-un model unic al solidarității umane, este o realitate juridică, fiind recunoscută și ocrotită juridicește [18, p. 162]. În altă concepție, se crede că familia este rezultatul legii firești, după care bărbatul este chemat a trăi alături de femeie [12, p. 182].

Autorii D. Lupulescu și A. M. Lupulescu privesc familia ca pe o realitate juridică, fiind reglementată de normele juridice ce desemnează grupul de persoane între care există drepturi și obligații ce izvorăsc din căsătorie, din rudenia firească și civilă, precum și din alte raporturi asimilate de Lege relațiilor de familie [16, p. 1].

După cum am remarcat în cercetarea noastră, familia este instituția fundamentală în societate, de studiu căreia s-a ocupat și Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul” (în continuare IDIS „Viitorul”). Din analiza complexă efectuată, IDIS „Viitorul” se pronunță asupra oportunității în soluționarea problemelor cu care se confruntă familia cu copii, aceasta trebuie să devină un obiectiv prioritar al protecției sociale și un angajament politic. Acest obiectiv vizează dezvoltarea unui sistem coerent și unitar de suport al familiei și copiilor, fiind foarte importantă intervenția prin: promovarea politicilor active, coerente, de suport familial, racordate la modificările demografice recente ale cadrului demografic; dezvoltarea și acordarea de servicii sociale profesionale, menite să prevină și să asiste familia în depășirea situațiilor de criză și de creștere a generației tinere; ajustarea indemnizațiilor de susținere a familiei de la minimul de existență; încurajarea venitului pentru familiile care s-au reprodus (compensații de venit); implementarea unui sistem de mecanisme și măsuri necesare optimizării relațiilor dintre stat, societate și familie/copii pentru a da o nouă conotație politicilor de familie, dar este binevenită și instituționalizarea conceptului de familie în denumirea ministerului care este preocupat de acest sector [22]. Studiile la acest subiect vin să demonstreze că familia este mediul în care apar și se dezvoltă statutul și rolul social al copiilor. Subliniem că membrii familiei trebuie să se implice în egală măsură și să coopereze pentru a întreține calitățile, cunoștințele, valorile personale și sociale. În acest sens, politica familială este cea care abordează problemele cu care se confruntă familia în societate și oferă soluții în asigurarea bunăstării durabile a familiei.

Autorul M. Sorață afirmă că aceste raporturi cunosc o clasificare de: legături de reglementare juridică (adică de completare a reglementărilor din dreptul familiei cu reglementări din alte ramuri de drept) și legături de ocrotire a căsătoriei și a relațiilor de familie prin instituții aparținând altor ramuri de drept [20, p. 25]. Deducem faptul că, după importanța instituțiilor reglementate de dreptul

familiei, atât pentru fiecare individ în parte, cât și în genere pentru societate, a apărut necesitatea stringentă a unor reglementări specifice în domeniu, care să evidențieze trăsături distincte, scopul fiind unic – de a sprijini și consolida familia.

În studiul actual un impact asupra identificării persoanei fizice o semnificație deosebită a avut dintotdeauna atât dreptul familiei, cât și dreptul civil. Dreptul familiei are ca sarcină reglementarea relațiilor familiale prin norme stabilite și adaptate la situații concrete, cum ar fi: regimul legal al bunurilor soților care, conform art. 19 alin. (2) din C. fam., „acționează în măsura în care nu este modificat de contractul matrimonial”. Totodată, art. 371 alin. (2) din C. civ. prevede: „Orice bun dobândit de soți în timpul căsătoriei se prezumă proprietate comună în devălmășie până la proba contrară”. Din cele relatate constatăm cu certitudine faptul că regimul legal al bunurilor soților nu poate fi reglementat doar de ramura de dreptul familiei, ci este neapărat necesară intervenția normelor de drept civil, bunăoară pentru a soluționa litigiile apărute. Acesta constituie doar un exemplu din multitudinea situațiilor existente de acest fel. Considerăm elocventă interacțiunea acestor două ramuri de drept în reglementarea relațiilor familiale.

Un studiu redevabil asupra identității omului a fost realizat de R. Carp și S. Șandru în lucrarea *Dreptul la intimitate și analiza datelor cu caracter personal*. Autorii subliniază că identitatea omului are în prezent o mare importanță atât din perspectiva proprie a fiecărei persoane fizice, cât și din punctul de vedere al relațiilor cu ceilalți, relații în care este foarte importantă ideea protejării intereselor fiecăruia [4, p. 105].

În opinia lui G. Lupșan, familia este un grup de persoane între care există drepturi și obligații ce izvorăsc din căsătorie, rudenie, inclusiv înfiere, precum și din alte raporturi asimilate relațiilor de familie [15, p. 6]. Cercetătorul C. Mareș reproduce în lucrarea sa „Dreptul familiei” definiția dată de T. Bodoașcă, potrivit căreia „Familia este elementul natural și fundamental al societății, generată de actul juridic al căsătoriei încheiat, în condițiile legii, între un bărbat și o femeie, alcătuită din soți, copiii lor minori fără capacitate deplină de exercițiu și din alte persoane prevăzute de lege, ale căror raporturi patrimoniale și nepatrimoniale sunt reglementate juridic și guvernate de principiul solidarității” [17, p. 1]. Așadar, considerăm că cea din urmă definiție este una dintre cele mai reușite, înglobând o totalitate de aspecte asupra cărora necesită să medităm. Nu putem trece cu vederea nici principiul solidarității, despre care credem că este unul esențial în raporturile familiale.

Sintetizând cele expuse mai sus și analizând raporturile dreptului familiei cu alte ramuri de drept, precum și importanța *familiei*, enumerate mai sus, reiterăm faptul că instituțiile dreptului familiei cunosc o tratare sub diverse aspecte: modul de organizare a organelor de stare civilă, aplanarea conflictelor familiale prin contribuția instanțelor judecătorești, precum și protejarea intereselor familiale. Se poate afirma că în literatura de specialitate nașterea, căsătoria, divorțul, decesul, adopția sunt fapte juridice care determină raporturi juridice familiale. Totodată, fiecare persoană fizică, în decursul vieții sale, interacționează cu aceste fapte, în urma cărora dobândește anumite atribute de identificare. Mai putem afirma că este în sarcina, exclusivă, a dreptului familiei de a studia aceste fapte și de a le reglementa pe acestea, precum și pe cele asimilate lor:

Raporturi de căsătorie care sunt legate de încheierea căsătoriei, condițiile de fond și de formă, efectele personale și patrimoniale ale căsătoriei, desființarea și desfacerea acesteia.

Raporturile de rudenie. Prin rudenie se înțelege legătura de sânge dintre mai multe persoane care coboară unele din altele sau care au un ascendent comun (rudenie în linie dreaptă și în linie colaterală). Dreptul familiei se ocupă de studiul privind filiația față de mamă și față de tată, situația legală a copilului născut din căsătorie sau din afara căsătoriei [19, p. 12].

Raporturile ce rezultă din adopție și alte forme de ocrotire a copiilor orfani și a celor lipsiți de grija părintească, aici întâlnim condițiile, modalitatea și efectele adopției, diverse forme de ocrotire a copiilor (tutela, curatela, casele de copii de tip familial, drepturile și obligațiile adoptatorilor, tutorilor, curatorilor și ale copiilor educați de aceștia).

Unul dintre cele mai importante acte de stare civilă este cel de căsătorie, generator de raporturi de familie, care, indiferent că au sau nu consacrată o reglementare legală specială, se întemeiază pe prietenie și pe afecțiune reciprocă între membrii ei și pe îndatorirea acestora de a-și acorda unul altuia sprijin moral și material, și pe solidaritatea membrilor acesteia [3, p. 11].

Dat fiind faptul că raporturile de familie sunt supuse studiului dreptului familiei, iar atributele de identificare sunt de esența dreptului civil, aceste instituții se intercalează și se completează reci-

proc formând un tot întreg. În viziunea doctrinarului I. Albu, familia a apărut ca o realitate socială, înțelesul și conținutul concret al acestei noțiuni a evoluat în timp în legătură directă cu evoluția structurilor sociale și a valorilor care au caracterizat fiecare epocă istorică [1, p. 21].

La nivel internațional, această instituție este tratată cu același succes. Bunăoară, conform art. 41 din Constituția Turciei, „Familia este temelia societății. Statul întreprinde măsurile necesare și determină acțiunile necesare pentru asigurarea păcii și bunăstării familiei, îndeosebi în raporturile privind protecția mamei și a copilului, precum și pentru educația și introducerea metodelor de planificare a familiei” [8].

Din analiza reglementării raporturilor personale, am ajuns la concluzia că acestea cunosc o tratare aparte din partea dreptului familiei. Susținem ideea că nu numai dreptul civil reglementează relațiile personale ale persoanei fizice, ci și dreptul familiei, despre care autorii F. Ciorăscu, A. Drăghici și L. Olah sunt de părere că este o ramură autonomă a sistemului de drept românesc ce cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează relațiile personale și patrimoniale de familie [2, p. 12]. Dreptul familiei reglementează raporturile patrimoniale și pe cele nepatrimoniale care iau naștere din căsătorie, rudenie, adopție, precum și raporturile pe care legea le identifică sub anumite caracteristici cu raporturile de familie. Deși atât dreptul civil, cât și dreptul familiei au drept scop cercetarea raporturilor patrimoniale și nepatrimoniale, în care subiecții sunt pe poziții de egalitate juridică, identificăm și anumite diferențe. Subiecții dreptului familiei necesită o calitate specială (de soț, părinte, copil), pe când în dreptul familiei majoritatea normelor sunt imperative, iar în dreptul civil dispozitive [11, p. 45].

Referitor la subiecții raporturilor juridice, reținem faptul că în dreptul familiei acestea au o anumită calitate izvorâtă din raporturile de familie și cele asimilate lor. În ceea ce privește drepturile nepatrimoniale, dreptul familiei se ocupă de cele care se referă la poziția și apartenența unei persoane la o anumită familie, pe când dreptul civil reglementează majoritatea acestor drepturi. Întâlnim expusă în doctrină viziunea precum că normele dreptului familiei sunt de regulă imperative – stabilind obligații și interdicții – pe când ale dreptului civil au în multe cazuri caracter dispozitiv [9, p. 20].

Un imbold pentru cercetarea acestui subiect au servit modificările survenite în legislație, pentru ca astăzi normele dreptului familiei să capete un caracter permisiv. Considerăm că această concepție este întărită prin principiile enunțate în art. 2 alin. (3) din C. fam. al RM: „Relațiile familiale sunt reglementate în conformitate cu următoarele principii: căsătorie liber consimțită între bărbat și femeie, egalitate în drepturi a soților în familie ș.a.”. Mai mult decât atât, observăm o abordare a acestei idei și la nivel internațional. Astfel, art. 8 alin. (1) din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale atrage atenția asupra faptului că „Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale” [23]. Dreptul la căsătorie fiind garantat pe lângă dreptul la viața privată și de familie, prin urmare, exercițiul acestora produce efecte de ordin personal, social și juridic.

Într-un studiu distinct, *Dreptul civil sovietic*, cercetătorul V. A. Reasențev se referă la actele de stare civilă în ideea că, prin intermediul acestora, legea stabilește legătura juridică a persoanei cu societatea și cu familia. Așadar, faptul nașterii și decesului stabilește apariția sau încetarea capacității juridice, iar împreună cu nașterea – descendența copiilor de la părinți, apariția dreptului la nume și a altor drepturi. Din momentul nașterii se calculează vârsta necesară pentru dobândirea capacității de folosință și în continuare a celei de exercițiu. Decesul determină încetarea capacității de folosință și a celei de exercițiu [24, p. 102].

Autorul O. Hazova a studiat dreptul familiei european care, în afirmația acesteia, la etapa actuală, în ansamblu semnifică un tablou divers și după formă, și după conținut. În șase state au fost adoptate coduri aparte care conțin norme privind relațiile juridico-familiale în exclusivitate, adică cum a fost în perioada sovietică. În același timp, în patru state, și anume: Georgia, Lituania, Letonia și Estonia, relațiile juridice familiale erau incluse drept capitole sau părți distincte în Codurile civile, așa cum este obișnuit în țările cu sistem de drept continental. În urma reformelor efectuate, normele de dreptul familiei din țările postsovietice au fost actualizate cu norme liberale, dar și conservative. Drept rezultat al revoluției din octombrie 1917, în Federația Rusă a fost creat dreptul familiei, principial diferit de cel existent în țările din afară la acel moment. Unica diferență semnificativă dintre legislația familială sovietică și cea din țările vestice, care considerau normele sovietice inconsistente, include faptul imposibilității rezolvării relațiilor patrimoniale dintre soți după dorința acestora.

Contractul matrimonial era considerat drept o relicvă burgheză, iar normele dreptului familiei socialist ce reglementau relațiile patrimoniale dintre soți întotdeauna erau imperative și în niciun caz nu permiteau nicio abatere în privința acestora [24, p. 32-35].

În prezent, în Federația Rusă atestăm reglementarea relațiilor de familie în Codul familiei [7], în care art. 1 stabilește că „Legislația familială survine din necesitatea de a consolida familia întemeiată pe sentimente de dragoste reciprocă și respect, întraajutorare și răspundere în fața familiei a tuturor membrilor ei, inadmisibilitatea amestecului deliberat în relațiile familiale, liber acces la apărare, pe cale judecătorească, a drepturilor membrilor familiei”.

În materia dreptului familiei sunt consacrate înregistrarea faptelor juridice care dau naștere la raporturile juridice familiale, și anume cele ale nașterii, căsătoriei, divorțului, schimbarea numelui de familie și/sau a prenumelui și decesul. Merită analizate studiile la acest subiect prezente atât în literatura de specialitate, cât și în legislația în vigoare.

Bibliografie:

1. ALBU, I. *Dreptul familiei*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975. 378 p. ISBN 973-35-0407-6.
2. BAIȘ, S., ROȘCA, N. *Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Ed. a V-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014. 391 p.
3. BODOAȘCA, T., DRAGHICI, A., PUIE, I. *Dreptul familiei*. București: Universul Juridic, 2012. 550 p.
4. CARP, R. ȘANDRU, S. *Dreptul la intimitate și analiza datelor cu caracter personal*. București: All Beck, 2004. 202 p.
5. CEBOTARI, V. *Dreptul familiei*. Chișinău: Reclama, 2014. 342 p.
6. CIORĂSCU, F., DRĂGHICI, A., OLAH, L. *Dreptul familiei și acte de stare civilă*. Pitești: Paralela 45, 2005. 279 p.
7. Codul familiei al Federației Ruse Nr. 223-Ф3 din 29 decembrie 1995. In: *Собрание законодательства РФ*. 01.01.1996, № 1.
8. Constituția Turciei. [online] [citată 21 dec. 2012]. Disponibil: <http://www.cj.md/2013/12/20/constituia-turciei-eng.html>.
9. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Încheiată la Roma la 04.11.1950 (Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XII din 24.07.1997).
10. Convenția privind drepturile copilului. Adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 29 noiembrie 1989. În vigoare de la 2 septembrie 1990 (Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 408-XII din 12.12.90).
11. COSMOVICI P, M. *Introducere în dreptul civil*. București: All, 1993. 192 p.
12. HAMANGIU, C., ROSETTI-BĂLĂNESCU, I., BĂICOIANU, A. *Tratat de drept civil român*. București: All, 1996. 635 p.
13. JAKOTĂ, M. V. *Drept roman*. Vol. II. Iași: Editura Fundației „Chemarea”, 1993. 350 p.
14. Legea nr. 5 din 09.02.2006cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2006, nr. 47-50 /200 din 24.03.2006.
15. LUPȘAN, G. *Dreptul familiei* (note de curs). Iași: Ed. Fundației „Chemarea”, 1996. 280 p.
16. LUPULESCU, D., LUPULESCU, A. *Dreptul familiei*. București: C. H. Beck, 2006. 348 p.
17. MAREȘ, C. *Dreptul familiei*. București: C.H. Beck, 2013. 488 p.
18. MOLOMAN, B. D. *Dicționar de dreptul familiei cu termenii și expresiile juridice traduse în franceză, italiană și spaniolă*. București: Universul Juridic, 2012. 378 p.
19. PÎNZARI, V. *Dreptul familiei*. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2000. 180 p.
20. SOREAȚĂ, M. *Dreptul familiei*. Craiova: Universitaria, 2004. 361 p.
21. ȚIȚIAN, D., CONSTANTIN, A., CÎRSTEA, M. *Codul familiei adnotat. Doctrină, jurisprudență, decizii ale Curții Constituționale, hotărâri C.E.D.O.* București: Hamangiu, 2008. 570 p.
22. *Studiu IDIS: Conceptul „familiei” a suferit modificări esențiale în ultimii ani, atingând un risc sporit de infertilitate*. [online] [citată 21 dec. 2012]. Disponibil: <http://www.viitorul.org/newsview.php?l=ro&idc=132&id=4914&t=/STIRI-EVENIMENTE-IDIS/Studiu-IDIS-Conceptul-familiei-a-suferit-modificari-esentiale-in-ultimii-ani-atingand-un-risc-sporit-de-infertilitate>.
23. РЯСЕНЦЕВ, В. А. *Советское гражданское право*. Часть 1. Москва: Юридическая литература, 1986. 560 с.